

Michał Siedlecki

Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-7575-6799

Gabriela Zapolska na scenie białostockiego teatru

Gabriela Zapolska (1857–1921) pozostaje do dziś „[...] autorką trudną i intrygującą, nie dającą się uwięzić w poręcznej historycznoliterackiej formule”¹. To zarazem kobieta nowoczesna, Wołynianka i modernistka (literacka bliźniaczka Łesi Ukrainki). Oprócz pisania nowel, powieści oraz zajmowania się czynnie aktorstwem, była również dramatopisarką. To dla teatru właśnie zerwała z rodzinnym środowiskiem ziemiańskim. W latach 1882–1900 występowała m.in. w Krakowie, Lwowie, a od roku 1889 do 1895 w Paryżu (1892–1894 w Théâtre Libre). Była propagatorką idei francuskiego reżysera i aktora André Antoine’a (1858–1943), prowadząc choćby w latach 1902–1903 własną szkołę dramatyczną w Krakowie (1903 – cykl przedstawień jako Scena Niezależna)².

W 1904 roku osiadła we Lwowie. W twórczości Zapolskiej naturalistyczny biologizm w pojmowaniu egzystencji ludzkiej, jak również dążenie do odsłonięcia „nagiej prawdy życia” wiązały się wprost z antymieszczańskim krytycyzmem. Wśród utworów pisarki szczególną popularność zdobyły satyryczno-obyczajowe komedie: *Żabusia* (wyst. 1897), *Ich czworo* (wyst. 1907), *Skiz* (wyst. 1908), *Panna Maliczewska* (wyst. 1910), a w głównej mierze „tragifarsa kołtuńska” *Moralność pani Dulskiej* (wyst. 1906).

1 A. Janicka, *Od Autorki*, [w:] tejsze, *Sprawa Zapolskiej. Skandale i polemiki*, wyd. II, Białystok 2015, s. 13.

2 Taż, *Część VII: Okiem Zapolskiej*, [w:] tejsze, *Tradycja i zmiana. Literackie modele dziewiętnastowieczności. Pozytywizm i „obrzeża”*, wyd. I, Białystok 2015, s. 352 oraz hasło: *[Zapolska Gabriela]*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zapolska-Gabriela;4000347.html> [dostęp: 28.10.2021].

Uznaniem cieszyły się również jej sztuki patriotyczne (*Tamten*, wyst. 1898) i społeczne (*Małka Szwarcenkopf*, wyst. 1897, *W Dąbrowie Górniczej*, wyst. 1899). Wszystkie one są do dziś wystawiane na wielu scenach w kraju i za granicą. Przyjrzyjmy się więc teraz teatralnej historii adaptacji jej utworów w Białymstoku w porządku chronologicznym³.

Białostockie premiery

Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku posiada dość niecodzienne i skomplikowane dzieje. Powstał bowiem pod nazwą Teatru Miejskiego im. Józefa Piłsudskiego. Pierwszy stały zespół teatralny białostockiej sceny uformował się jednak w Grodnie pod kierownictwem Aleksandra Węgierki (1893–1941/1942). W połowie sierpnia 1940 roku teatr przeniósł się do Białegostoku. Został upaństwowiony oraz otrzymał nazwę Państwowego Teatru Polskiego Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Przedstawienia odbywały się w języku polskim⁴.

W styczniu 1940 roku zainaugurował Węgierko swoją dyрекcję *Moralnością pani Dulskiej* autorstwa Gabrieli Zapolskiej. Nową premierą w Białymstoku była wówczas również m.in. *Panna Maliczewska* Zapolskiej (w reżyserii Leonii Jabłonkówny), gdzie w roli tytułowej zagręła młoda adeptka Bronisława Michalska, Czesław Wołłejko zadebiutował w roli Fila i przejmując zagrał Edka Ludosław Kozłowski. Przedstawienia grano do maja 1941 roku. Następnie zespół wyjechał na występy do Mińska oraz Brześcia⁵.

W czerwcu 1941 roku rozpoczęła się wojna niemiecko-radziecka i teatr przestał formalnie istnieć. Wznowił on swoją działalność w 1944 roku pod nazwą Teatru Wojewódzkiego w Białymstoku. W 1950 roku scenie nadano imię Aleksandra Węgierki, który patronem jest do dziś (choć z małą przerwą)⁶.

3 Tamże. Zob. A. Janicka, *Część I. Wprowadzenie*, [w:] tejże, *Sprawa Zapolskiej. Skandale i polemiki*, dz. cyt., s. 13–32 oraz też, *Część VII: Okiem Zapolskiej*, dz. cyt., s. 311–352. Por. J. Czachowska, *Gabriela Zapolska. Monografia bio-bibliograficzna*, Kraków 1966; J. Rurawski, *Gabriela Zapolska*, Warszawa 1981.

4 Por. <https://culture.pl/pl/miejsce/teatr-dramatyczny-im-aleksandra-wegierki-w-bialymstoku> [dostęp: 28.10.2021].

5 Tamże. Zob. również <https://docplayer.pl/51253339-Teatr-dramatyczny-im-al-wegierki-w-bialymstoku.html> [dostęp: 28.10.2021].

6 W maju 2007 roku scenie białostockiej przywrócono imię Józefa Piłsudskiego. Usunięcie dotychczasowego imienia patrona, Aleksandra Węgierki, wzbudziło jednakże sporo kontrowersji wśród samych białostoczan. W listopadzie 2007 roku powrócono więc do wieloletniego patrona owej placówki.

Powojenną premierą Zapolskiej w Białymstoku okazał się jej utwór *Moralność pani Dulskiej* z 24 listopada 1945 roku (reżyseria – Maria Szczęсна, scenografia – Tadeusz Bołoz). Następną miejscową adaptacją to z kolei *Ich czworo* z 25 grudnia 1946 roku w reżyserii Ireneusza Erwana i w scenografii Józefa Gniatowskiego. Ta sama sztuka była tu również grana 24 stycznia 1958 roku (reżyseria – Irena Ładosiówna, scenografia – Stanisław Bąkowski). Natomiast jedenaście lat wcześniej (25 maja 1947 roku) gościło na deskach białostockiego teatru przedstawienie Zapolskiej pt. *Żabusia* (reżyseria – Dobiesław Damiński, scenografia – Józef Gniatkowski). Jego wznowienie przypadło tutaj na 17 grudnia 1955 roku (reżyseria – Irena Górską, scenografia – Leon Kiliszewski). Następnie zagrano w Białymstoku *Skiza* dramatopisarki (data premiery: 29 września 1962 roku) w reżyserii Krystyny Meissner oraz scenografii przygotowanej przez Hilarego Krzysztofiaka. Obsada: Lulu (Elżbieta Święcicka), Muszka (Joanna Jarzębska), Tolo (Janusz Barburski), Wituś (Grzegorz Galiński), a także Lokaj (Andrzej Karolak). Kolejny spektakl artystki to *Mężczyzna* zagrany w miejscowym Teatrze Dramatycznym 14 stycznia 1965 roku. Reżyserem spektaklu była Karina Waśkiewicz, zaś sporządzenia scenografii podjął się Ryszard Kuzyszyn. Obsada przedstawiała się w sposób następujący: Julka (Danuta Rymarska), Elka (Anna Korzeniecka), Nina (Joanna Jarzębska) oraz Karol (Bogusław Hubicki)⁷.

Na następny spektakl autorki *Skiza* w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku trzeba było czekać dwa lata, bo dokładnie do 20 października 1967 roku. Była to tym razem słynna *Moralność pani Dulskiej*. Reżyserem przedstawienia została Irena Ładosiówna, scenografem Ryszard Kuzyszyn, zaś asystentem reżysera – Mieczysław Banasik. Obsada wykrystalizowała się w sposób następujący: Pani Dulska (Dagny Rose), Pan Dulski (Stanisław Olczyk), Zbyszko Dulski (Mieczysław Banasik), Hesia (Barbara Komorowska), Mela (Wanda Elbińska), Juliasiewiczowa z Dulskich (Barbara Bardzka, Nina Czerska), Lokatorka (Grażyna Juchniewicz), Hanka (Maria Szadkowska), jak też Tadrachowa (Stanisława Masłowska)⁸.

7 Zob. <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/32447/moralnosc-pani-dulskiej> [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/32426/ich-czworo> [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/29305/ich-czworo> [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/32480/zabusia> [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/29446/zabusia> [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/7884/skiz> [dostęp: 29.10.2021] oraz <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/32442/mezczyzna#> [dostęp: 28.10.2021].

8 Zob. <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/29357/moralnosc-pani-dulskiej> [dostęp: 28.10.2021].

Pięć lat później (26 października 1972 roku) białostocka publika Teatru Dramatycznego mogła z kolei obejrzeć spektakl Zapolskiej zatytułowany *Ich czworo*. Przebieg teatralnych obowiązków kształtował się tu w taki oto sposób: reżyseria (Bronisław Orlicz), scenografia (Wanda Czaplanka), asystent reżysera (Maria Chodecka). Obsada: Mąż (Juliusz Przybylski), Żona (Elżbieta Kilarska), Kochanek (Jacek Domański, Janusz Piechowski), Wdowa (Maria Chodecka), Szwaczka (Krystyna Olesiewicz), Sługa (Stanisława Masłowska) oraz Dorożkarz (Eugeniusz Orłowski).

Dwa lata później (17 kwietnia 1974 roku) zaprezentowano tu *Skiza* pi-sarki (reżyseria – Bronisław Orlicz, scenografia – Ryszard Kuzyszyn). Obsada: Lulu (Barbara Łukaszewska), Muszka (Ewa Smolińska), Tolo (Bronisław Orlicz), Wituś (Andrzej Redwans)⁹.

Współczesne adaptacje

Pierwszą ze współczesnych adaptacji Zapolskiej w białostockim Teatrze Dramatycznym był *Skiz* (31 stycznia 1993 roku) w reżyserii Janusza Koźłowskiego. Za scenografię odpowiadała tu natomiast Barbara Wolniewicz. Kolejnym przedstawieniem w Białymstoku była zaś *Moralność pani Dulskiej* (reżyseria i opracowanie muzyczne – Waldemar Śmigasiewicz, scenografia – Maciej Preyer). Premiera przedstawienia miała miejsce 5 maja 2001 roku. Obsada uformowała się, jak następuje: Pani Dulska (Dorota Radomska), Pan Dulski (Krzysztof Ławniczak), Zbyszko Dulski (Piotr Półtorak), Hesja (Justyna Godlewska), Mela (Monika Zaborska), Juliasiewiczowa (Jolanta Borowska), Lokatorka (Jolanta Skorochodzka), Hanka (Arleta Godziszewska), Tadrachowa (Grażyna Juchniewicz), Kokotka (Krystyna Kacprowicz), Stróż (Bernard Maciej Bania)¹⁰.

Warto w tym miejscu nadmienić, że jednym z nowszych projektów Teatru Dramatycznego w Białymstoku jest PracOFFnia. Ma ona przyciągać młodych, interesujących twórców, a białostoczanom umożliwić odmienne, świeże spojrzenie na najnowsze trendy w świecie sztuki, literatury

⁹ Zob. <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/32435/ich-czworo> [dostęp: 28.10.2021]; https://e-teatr.pl/files/programy/52579/ich_czworo_teatr_dramatyczny_bialystok_1972.pdf [dostęp: 28.10.2021]; <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/29438/skiz> [dostęp: 29.10.2021] oraz A. Grzymała-Siedlecki, *Gabriela Zapolska „Skiz”*, „Białostocki Informator Kulturalny” 1974, nr 5, s. 4.

¹⁰ Por. <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/15632/moralnosc-pani-dulskiej> [dostęp: 28.10.2021] oraz <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/29427/skiz> [dostęp: 29.10.2021].

czy teatru wreszcie. Tak oto 30 stycznia 2015 roku w ramach nowej sceny zaprezentowany został spektakl pt. *Moral insanity. Tragedia ludzi głupich* na podstawie *Ich czworga. Tragedii ludzi głupich* Zapolskiej w wykonaniu Teatru PAPAHEMA (opieka artystyczna – Łukasz Lewandowski, reżyseria – zespół, muzyka – Natasza Topor, Dariusz Chocie, scenografia, kostiumy i lalki – Justyna Banasiak oraz reżyseria światła – Tobiasz Czołpiński). Przedstawienie zostało przygotowane dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego w Białymstoku. Z kolei Mateusz Trzmieł, jeden z artystów Teatru PAPAHEMA, grający w spektaklu Fedyckiego, na realizację powyższego projektu otrzymał stypendium artystyczne Prezydenta Miasta Białegostoku dla młodych twórców¹¹.

Poza Trzmielem w spektaklu zobaczyć można było także: Helenę Radzikowską (Żona), Małgorzatę Patryn i Magdalenę Dąbrowską (Mania), Paulinę Moś i Małgorzatę Rytel (Wdowa), jak również Pawła Rutkowskiego (Mąż). Teatr PAPAHEMA został założony przez studentów V roku Wydziału Sztuki Lalkarskiej Akademii Teatralnej. Młodzi artyści postanowili związać swoją przyszłość z teatrem offowym w 2014 roku. Spektakl Zapolskiej wybrali nieprzypadkowo: „Choć od premiery tej sztuki minęło już 107 lat to tekst ten jest zaskakująco świeży i aktualny. Wprowadziliśmy jedynie niewielkie zmiany składniowe, żeby język był bardziej współczesny – mówili o swoim projekcie artyści. – Gabriela Zapolska, sama aktorka, miała niezwykle wycucie dialogu i sytuacji”¹². Aktorzy podjęli tu bowiem interesującą próbę znalezienia takiej formy teatralnej, która stałaby się szczególnym medium pozwalającym młodopolskiemu dramatowi skomunikować się z dzisiejszym odbiorcą. I próba ta, należy przyznać, im się w pełni udała, gdyż sztuka pisarki poraża po dziś dzień swoją aktualnością. Obok pięciokąta głównych postaci scenicznych funkcjonuje tutaj wszak dziecko. Kompletnie uprzedmiotowione, zagnębione, jak też pozbawione prawa głosu. To właśnie ono pada, zdaniem Urszuli Krutul, ofiarą tytułowego *moral insanity* (z ang. „obłęd moralny”) dorosłych¹³.

11 Zob. <https://teatrpapahema.pl/moral-insanity/> [dostęp: 28.10.2021] oraz <https://encyklopediateatru.pl/przedstawienie/57525/moral-insanity-tragedia-ludzi-glupich> [dostęp: 28.10.2021].

12 Tamże.

13 U. Krutul, PAPAHEMA. *Teatr i tragedia ludzi głupich*, „Gazeta Współczesna”, 17.01.2015, <https://wspolczesna.pl/papahema-teatr-i-tragedia-ludzi-glupich/ar/4918795> [dostęp: 29.10.2021]; [dor], *Teatr Dramatyczny. Rusza Scena PracOf-Fnia (video)*, „Kurier Poranny”, 21 stycznia 2015, <https://poranny.pl/teatr-dramatyczny-rusza-scena-pracoffnia-wideo/ar/4939105> [dostęp: 29.10.2021] oraz [matorg, tot], *Pięciokąt miłosny: Moral insanity. Tragedia ludzi głupich*, „Gazeta Wyborcza” (Białystok), 29.09.2015, <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35233>,

Moralność pani Dulskiej zagościła również ostatnio na dziedzińcu Pałacu Branickich w Białymstoku w ramach akcji Narodowego Czytania, przypadającej dokładnie na dzień 4 września 2021 roku. Głównymi organizatorami niniejszego wydarzenia byli Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku i Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego. Mieliśmy wówczas do czynienia z czytaniem performatywnym dramatu Zapolskiej w reżyserii Patryka Ołdziejewskiego, aktora miejscowego Teatru Dramatycznego. Również białostoczanie zasiedli tego dnia do wspólnej lektury Zapolskiej. Całość poprowadził zaś Dominik Sołowiej – publicysta, dziennikarz oraz krytyk literacki. Pamiętajmy w tym miejscu szczególnie, że równo 115 lat temu powstała jedna z najlepszych książek pisarki o zakłamaniu, obłudzie i hipokryzji, niestety nadal aktualna w swojej literackiej wymowie. Świetnie bowiem pokazuje ona, w czym tkwi jej artystyczna precyzja, kołtunierię rozgrywającą się w zaciszu mieszczańskich domów. Wygląda na to, że *Moralność pani Dulskiej* nigdy się nie zdezaktualizuje¹⁴.

Największa podlaska biblioteka przygotowała też owego dnia m.in. Internetowy Namiot Narodowego Czytania. Przewidziano także wycieczki autobusowe pod hasłem „Białystok w czasach Dulskich”. W akcji wzięły również udział następujące instytucje: Podlaski Instytut Kultury, Opera i Filharmonia Podlaska, Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej, Teatr Dramatyczny im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku, Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu, jak też Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku¹⁵.

Pochlebne recenzje

Większość sztuk Zapolskiej prezentowanych w Białymstoku spotkała się z nader pochlebnymi recenzjami na łamach regionalnej prasy. Wspomnieliśmy już o odbiorze *Moral insanity. Tragedii ludzi głupich* w wykonaniu Teatru

18929863, pieciokat-milosny-moral-insanity-tragedia-ludzi-glupich.html [dostęp: 29.10.2021].

14 Por. [moż], *Zakłamanie w pigułce pod Pałacem Branickich. Narodowe Czytanie „Moralności pani Dulskiej”*, „Gazeta Wyborcza” (Białystok), 3.09.2021, <https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,27528742,zaklamanie-w-pigulce-pod-palacem-branickich-narodowe-czytanie.html> [dostęp: 28.10.2021] oraz M. Ciasnowska, *Narodowe Czytanie 2021. Tym razem przypomnimy sobie „Moralność pani Dulskiej”*, „Kurier Poranny”, 4.09.2021, <https://poranny.pl/narodowe-czytanie-2021-tym-razem-przypomnimy-sobie-moralnosc-pani-dulskiej/ar/c13-15779820> [dostęp: 29.10.2021].

15 Tamże.

PAPAHEMA oraz o Narodowym Czytaniu *Moralności pani Dulskiej*. Przyjrzyjmy się więc teraz, z perspektywy białostockiej, jej pozostałym utworom scenicznym.

„Gazeta Białostocka” informuje w „Kronice białostockiej” o grudniowej premierze *Żabusi* w Białymstoku z roku 1955¹⁶. Następnie w rubryce „Dokąd dziś idziemy?” wspomina w jednej frazie o premierze sztuki *Ich czworo*, którą można było tutaj obejrzeć już od końca stycznia 1958 roku¹⁷. W identyczny sposób dowiadujemy się na łamach niniejszego czasopisma o przedstawieniu *Skiz* granym w Sali Kameralnej lokalnego teatru pod koniec września 1962 roku¹⁸. Podobnie anonsowane są tutaj zresztą spektakle *Mężczyzna* z 1965 roku, jak również *Moralność pani Dulskiej* z 1967 roku¹⁹. Ten ostatni wystawił m.in. Teatr im. Aleksandra Węgierki z Białegostoku podczas swej pierwszej wizyty w Grodnie roku 1967²⁰. „Gazeta Białostocka” nadmienia także (w formie lapidarnej informacji) o sztuce *Ich czworo*, która grana była w Białymstoku pod koniec 1972 roku²¹.

Natomiast „Białostocki Informator Kulturalny” przy wzmiance o miejscowej premierze *Skiza* z 1974 roku posługuje się miniesejem Adama Grzymały-Siedleckiego: „Ten trzyaktowy popis dialektyczny był ulubioną sztuką autorki. Nie tyle przywiązywała wagi do «Tamtego» lub «Moralności pani Dulskiej», które jej przecie sławę przyniosły, ile właśnie do «Skiza». Uważała go za swoją sztukę «rokokową»”²². O powyższym przedstawieniu poinformowała też w swojej stałej kolumnie prasowej ówczesna „Gazeta Białostocka”²³.

Jeżeli natomiast chodzi o rok 1993, to „Gazeta Współczesna” wspomina jedynie krótko o premierze *Skiza* w rubryce *Teatry*, zlokalizowanej w dziale *Co, gdzie, kiedy?*²⁴. Identycznie w swoim *Informatorze* pisze zresztą o owej sztuce „Kurier Poranny”²⁵. Większa recenzja pojawia się tu jednak

16 *Teatry*, [w:] *Kronika białostocka*, „Gazeta Białostocka” 1955, nr 298, s. 4.

17 *Teatr*, [w:] *Dokąd dziś idziemy?*, „Gazeta Białostocka” 1958, nr 20, s. 4.

18 *Teatry*, [w:] *Dokąd dziś idziemy?*, „Gazeta Białostocka” 1962, nr 238, s. 7.

19 *Teatry*, [w:] *Dokąd dziś idziemy?*, „Gazeta Białostocka” 1965, nr 60, s. 5 oraz *Teatr*, [w:] *Dokąd dziś idziemy?*, „Gazeta Białostocka” 1967, nr 306, s. 5.

20 [k], *Kronika kulturalna roku 1967*, „Gazeta Białostocka” 1967/1968, nr 309, s. 8.

21 *Teatry*, [w:] *Co, gdzie, kiedy?*, „Gazeta Białostocka” 1972, nr 355, s. 11.

22 A. Grzymała-Siedlecki, *Gabriela Zapolska „Skiz”*, dz. cyt., s. 4.

23 *Teatry*, [w:] *Co, gdzie, kiedy?*, „Gazeta Białostocka” 1974, nr 162, s. 4.

24 *Teatry*, [w:] *Co, gdzie, kiedy?*, „Gazeta Współczesna” 1993, nr 20, s. 18.

25 *Teatry*, [w:] *Informator*, „Kurier Poranny” 1993, nr 20, s. 15.

tydzień później. Roman Pawłowski ustosunkowuje się do białostockiego *Skiza* niestety niechętnie, acz z dużą dozą humoru oraz ironii:

Odradzam ten spektakl szczególnie bilardzistom i rolnikom. Pierwsi nie mogliby znieść widoku pool – bilarda, który się marnuje, dla drugich zbyt wielkim przeżyciem byłoby pękanie inwentarza. Wszystkich pozostałych zachęcam do pozostania w domu, lub wyjścia na spacer, ponieważ „Skiz” to przedstawienie banalne i nieudane²⁶.

Krótką notkę o *Skizie* z powyższego okresu zamieszczają też „Kurier Podlaski” oraz „Gazeta w Białymstoku”²⁷. Z kolei *Moralność pani Dulskiej* z 2001 roku skonfrontowana została w „Gazecie Współczesnej” z premierą owej sztuki sprzed wówczas prawie stu lat (1906): „Jednak dramat Zapolskiej grany na początku kolejnego wieku jest sztuką wciąż żywą, a «dulszczyzna» nadal funkcjonuje w społeczeństwie”²⁸. Utrzymaną w równie optymistycznym tonie recenzję o spektaklu autorstwa Jerzego Szerszunowicz możemy też przeczytać w „Kurierze Porannym”:

„Moralność...” ogląda się jednym tchem. Doskonale wyreżyserowana „nerwowa bieżanina” aktorów, iście filmowy „montaż” scen, sypiące się jak z rękawa pomysły inscenizacyjne, złośliwa ironia i niezwykle ekspresyjne, świadomie przesadzone środki wyrazu – wszystko to sprawia, że widownia po prostu chłonie spektakl i poddaje się manipulacjom inscenizatora bez cienia sprzeciwu²⁹.

Ponadto powyższa premiera *Moralności pani Dulskiej* była również szeroko promowana w „Gazecie w Białymstoku”³⁰. Monika Żmijewska wypowiadała się tu na jej temat następująco:

[...] kołtuństwo nie ginie, zmienia tylko szaty. Reżyser Waldemar Śmigasiwicz i ekipa Teatru Dramatycznego w swoim najnowszym spektaklu pokazali to znakomicie. [...] Lubię aktorów Dramatycznego w tym przedstawieniu. Grają sugestywnie i przekonująco, w oparach dulszczyzny poruszając się znakomicie. [...] Dobry spektakl, znakomite tempo, całość warta uwagi³¹.

26 R. Pawłowski, *Kto gra w bilard?*, „Kurier Poranny” 1993, nr 26, s. 5.

27 *Teatry*, [w:] *Co, gdzie, kiedy?*, „Kurier Podlaski” 1993, nr 20, s. 27 oraz *Teatry*, [w:] *Repertuary*, „Gazeta w Białymstoku” 1993, nr 25, s. 4.

28 [ez], *Dulska na dużej scenie*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 86, s. 9.

29 J. Szerszunowicz, *Śmieszne, że aż strach*, „Kurier Poranny” 2001, nr 105, s. 12.

30 [POŁ], *Moralność pani D.*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 102, s. 4.

31 M. Żmijewska, *Odświeżona moralność*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 105, s. 5.

Zdaje się, że przesłanie owego tekstu na zawsze pozostanie w wielu aspektach aktualne. Dzięki *Moralności pani Dulskiej* możemy się bowiem sobie dokładnie przyjrzeć w lustrze (drobno)mieszczkańskiej obłudy.

Szesnaście adaptacji

W sumie w ciągu sześćdziesięciu lat, bo od 1940 roku do czasów obecnych, zaprezentowano w Białymstoku twórczość autorki *Kaśki Kariatydy* (1888) szesnaście razy, pochlebnie ją recenzując na łamach lokalnej prasy: 1) *Moralność pani Dulskiej* × 5; 2) *Ich czworo* × 4; 3) *Skiz* × 3; 4) *Żabusia* × 2; 5) *Mężczyzna* × 1 oraz 6) *Panna Maliczewska* × 1. To dużo i mało zarazem, acz można to uznać za całkiem dobry prognostyk, nadzieję na przyszłość, że jej bogaty dorobek literacki przetrwa w świadomości kolejnych pokoleń białostoczan. Czy uznają artystkę za autorkę osobnego oraz specyficznego emancypacyjnego projektu? Czy stwierdzą kiedyś za autorką *Tradycji i zmiany...* (2015), że jest ona pisarką „[...] naturalistyczną, wyczuloną na sprawę kobiecą; emancypantką, której naturalistyczne doświadczenia ka-zały oglądać kobiecość w perspektywie fizjologicznego konkrety; artystką, w świadomym doświadczaniu piękna dostrzegającą próg kobiecej niezależności”³²? Czas pokaże. Jedno pozostaje pewne. Jej wielobarwnej oraz oryginalnej twórczości nie sposób zdeprecjonować. Zostanie z nami na wieki.

BIBLIOGRAFIA

Czachowska J., *Gabriela Zapolska. Monografia bio-bibliograficzna*, Kraków 1966.

[ez], *Dulska na dużej scenie*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 86.

Grzymała-Siedlecki A., *Gabriela Zapolska „Skiz”*, „Białostocki Informator Kulturalny” 1974, nr 5.

Janicka A., *Sprawa Zapolskiej. Skandale i polemiki*, Białystok 2015.

Janicka A., *Tradycja i zmiana. Literackie modele dziewiętnastowieczności: pozytywizm i „obrzeża”*, Białystok 2015.

Pawłowski R., *Kto gra w bilard?*, „Kurier Poranny” 1993, nr 26.

[POŁ], *Moralność pani D.*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 102.

32 A. Janicka, *Część VII. Kobieta pisząca na rozdrożu*, [w:] tejże, *Sprawa Zapolskiej. Skandale i polemiki*, dz. cyt., s. 217.

Rurawski J., *Gabriela Zapolska*, Warszawa 1981.
Szerszunowicz J., *Śmieszne, że aż strach*, „Kurier Poranny” 2001, nr 105.
Żmijewska M., *Odświeżona moralność*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 105.

SŁOWA KLUCZOWE: Gabriela Zapolska, adaptacje sceniczne, teatr w Białymstoku, lokalne przeglądy, recepcja twórczości

THEATRICAL PRODUCTIONS OF WORKS BY GABRIELA ZAPOLSKA IN BIAŁYSTOK

Summary

In his article, Michał Siedlecki presents stage adaptations of Gabriela Zapolska's works in the Białystok theatre. The researcher points out that in total, over sixty years, from 1940 to the present day, the work of the author, *Cathy the Caryatid* (1888), was presented sixteen times in Białystok, with favourable reviews in the local press. The number can be regarded as both impressive and insufficient, but is quite a good omen, a hope for the future that her rich literary output will survive in the consciousness of subsequent generations of Białystok residents. Do they recognize the artist as the author of a separate and specific emancipatory project? Time will tell. One thing remains for sure. It is impossible to depreciate her colourful and original work. The artist's works will stay with us forever.

KEYWORDS: Gabriela Zapolska, stage adaptations, theatre in Białystok, local reviews, reception of work